

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ТА ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ФАКУЛЬТЕТУ № 1**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ
З ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

**Алгоритм дій слідчого у разі встановлення особи, яка
вчинила кримінальне правопорушення, але кримінальне
провадження було закрито у зв'язку з тим, що закінчилися
строки досудового розслідування та жодній особі
не повідомлено про підозру**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Харків – 2020

*Схвалено на засіданні науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності (протокол № 14 від 30.12.2020)*

Укладачі:

Абламський С. Є. – доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент, капітан поліції;

Абламська В. В. – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ.

Рецензенти:

Дрозд В. Г. – начальник 3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Лук'яненко Ю. В. – кандидат юридичних наук, заступник керівника Роменської місцевої прокуратури Сумської області.

A15 Алгоритм дій слідчого у разі встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, але кримінальне провадження було закрито у зв'язку з тим, що закінчилися строки досудового розслідування та жодній особі не повідомлено про підозру : метод. рек. / уклад. С. Є. Абламський, В. В. Абламська ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2020. – 20 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено алгоритм дій слідчого у разі встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, але кримінальне провадження було закрито у зв'язку з тим, що закінчилися строки досудового розслідування та жодній особі не повідомлено про підозру. Розглянуто порядок здійснення процесуальних дій, спрямованих на закріплення у новому кримінальному провадженні доказів, що містяться в закритому у зв'язку із закінченням строків досудового розслідування.

Методичні рекомендації розроблено для слідчих підрозділів органів Національної поліції України.

УДК 343.132(477)(072)

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII¹ чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) було доповнено новим абзацом такого змісту:

«Слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру».

Відповідно до п. 4 Прикінцевих положень вказаного Закону зазначені зміни «вводяться в дію через три місяці після набрання чинності цим Законом, не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін». Тобто це стосується кримінальних проваджень, в яких відомості про кримінальні правопорушення внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань після 15.03.2018.

Виходячи з наведеного положення, можна зазначити, що за вказаною підставою кримінальне провадження закривається за наявності двох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих умов:

- *по-перше*, закінчився строк досудового розслідування, визначений ч. 2 ст. 219 КПК України;
- *по-друге*, жодній особі не було повідомлено про підозру.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 219 КПК України строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить:

- 1) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;
- 2) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19>.

Згідно з положенням ч. 1 ст. 294 КПК України, якщо досудове розслідування злочину до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений у частині другій статті 219 цього Кодексу, вказаний строк може бути продовжений неодноразово слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений пунктами 2 і 3 частини четвертої статті 219 цього Кодексу. Зокрема, загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

- шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину (п. 2 ч. 2 ст. 219 КПК України);
- дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину (п. 3 ч. 2 ст. 219 КПК України).

За інших випадків незалежно від кваліфікації злочину, наслідків, повноти досудового розслідування можливість продовження досудового розслідування за межами вказаних строків законом не передбачена.

Слід мати на увазі, що відповідно до абз. 2 ч. 5 ст. 294 КПК України строк досудового розслідування, що закінчився, поновленню не підлягає. Тобто законодавець визначив наслідки закінчення строків досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у яких жодній особі не повідомлено про підозру, а саме неможливість їх поновлення, що зобов'язує слідчого закрити кримінальне провадження. Ця вимога також стосується кримінальних проваджень, в яких відомості про кримінальні правопорушення внесені до ЄРДР після 15.03.2018.

Тим часом на практиці трапляються випадки, коли через певний проміжок часу було встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, але кримінальне провадження було закрито на підставі абз. 14 ст. 284 КПК України, а саме: коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру. Таким чином, виникає необхідність в реалізації принципу невідворотності покарання, виконання завдань кримінального провадження, а також захисту прав потерпілого.

Зміст принципу невідворотності кримінальної відповідальності полягає в тому, що особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню в кримінально-правовому порядку або застосуванню до неї інших заходів кримінально-правового впливу, передбачених кримінальним законом, якщо відсутні законні підстави звільнення її від кримінальної відповідальності чи покарання².

Отже, принцип невідворотності відповідальності визначає необхідність: виявлення та розкриття всіх без винятку вчинених у реальній дійсності злочинів; притягнення до кримінальної відповідальності всіх осіб, винних у їх вчиненні; застосування до кожної з них заходів кримінального покарання або таких заходів, що його замінюють, або звільнення від кримінальної відповідальності і (або) від покарання у випадках і на підставах, передбачених кримінальним законом; відшкодування заподіяної злочином шкоди там, де це можливо; він покликаний продемонструвати соціально нестійким елементам «невигідність» порушення кримінального закону³. Тобто йдеться про своєчасне притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності, адже перед законом ніхто не повинен мати привілеїв. Це цілком корелюється з таким завданням кримінального провадження (ст. 2 КПК), «... щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Разом із тим звернемо увагу на те, що реалізація принципу невідворотності кримінальної відповідальності та завдань кримінального провадження має ґрунтуватися на неухильному виконанні п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних

² Савченко А. В., Кузнецов В. В., Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / МВС України, Київ. юрид. ін-т МВС України. Київ : Паливода А. В., 2005. С. 24; Кримінальне право в питаннях і відповідях / відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв ; Нац. акад. внутр. справ України. Київ : Правові джерела, 1999. С. 8.

³ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. С. 15.

свобод, у якому закріплено, що «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку». До того ж, відповідно до ст. 17 КПК України «особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи».

Стандарт доведення поза розумним сумнівом означає, що сукупність обставин, установлених під час досудового розслідування, виключає будь-яке інше розумне пояснення події, яка в подальшому буде предметом судового розгляду, зокрема не має виникати сумнівів, що інкримінований злочин був учинений і саме обвинувачений є винним у його вчиненні. Це питання має бути вирішено на підставі безстороннього та неупередженого аналізу допустимих доказів, які свідчать за чи проти тієї або іншої версії подій. У цьому контексті важливим є те, що версія обвинувачення має пояснювати всі встановлені обставини, що мають відношення до події. Наявність таких обставин, яким версія обвинувачення не може надати розумного пояснення або які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності вини особи⁴.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 92 КПК України обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених частиною другою цієї статті, покладається на слідчого, прокурора та виключно в установлених законом випадках на потерпілого.

⁴ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.07.2018 : справа № 688/788/15-к, провадження № 51-597км17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591950>.

Зі змісту ч. 2 ст. 5 КПК України випливає, що допустимість доказів визначається положеннями цього Кодексу, які були чинними на момент їх отримання. Відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України недопустимими є «докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини».

Отже, у будь-якому випадку збирання стороною обвинувачення (слідчим, прокурором) доказів має здійснюватися з неухильним додержанням процесуальної форми, встановленої для прийняття відповідного процесуального рішення або проведення процесуальної дії.

На сьогодні, у разі закриття кримінального провадження, слідчий, прокурор не можуть його відновити, оскільки у чинному КПК України відповідних підстав (випадків) для поновлення досудового розслідування не передбачено. Тому слідчий, прокурор мають зареєструвати нове кримінальне провадження за цим же фактом. При внесенні відомостей до ЄРДР щодо «вторинного» провадження строки згідно з вимогами ст. 219 КПК України слід рахувати саме у вказаному провадженні та не брати до уваги строків «первинного» провадження.

Із метою «поновлення» матеріалів кримінального провадження, в яких містяться фактичні дані (докази), що мають значення для досудового розслідування та підлягають доказуванню, слідчий, прокурор уже у «вторинному» кримінальному провадженні мають провести певні процесуальні дії.

Прокурор або слідчий за погодженням із прокурором має звернутись до слідчого судді з клопотанням для проведення *тимчасового доступу до речей і документів*, які містяться у матеріалах закритого кримінального провадження. Така необхідність зумовлена тим, що речі та документи, які зберігаються в закритому провадженні, мають значення для нового розпочатого досудового розслідування.

Принагідно звернути увагу на те, що правильним є отримання доступу не до всіх матеріалів, а лише до тих, які є первісними та

не підлягають повторному збиранню. Ними можуть бути: протокол огляду місця події з відповідними додатками до нього, де зафіксовано сліди злочину, обстановка після його скоєння тощо; речові докази та документи, які вказують на незаконність їх отримання (наркотичні засоби, вибухові речовини); протоколи, в яких відображено хід та результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також документи, що підтверджують їх проведення, та ін.

У випадку неможливості проведення повторних експертиз досліджень, наприклад використання всього об'єкта дослідження, доцільним також є отримання доступу і до відповідних висновків експерта. Якщо ж такої необхідності немає, то слідчому варто в порядку ст. 242 КПК України призначити нову експертизу. В цьому аспекті слідчий має дотримуватися й виконати вимоги ч. 2 ст. 242 КПК України, відповідно до яких він зобов'язаний забезпечити проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням.

Під час дослідження висновку експерта на предмет його відповідності критерію допустимості, вважаємо, слідчому та прокурору слід звернути увагу на таке. По-перше, надання висновку має бути здійснено уповноваженим суб'єктом, зокрема відповідно до положень Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. По-друге, мають бути дотримані законодавчі вимоги щодо складання висновку експерта. По-третє, відповідність наданих експертом висновків тим питанням, що поставлені в постанові про призначення експертизи. По-четверте,

експертом під час проведення експертизи мають бути дотримані межі стосовно спеціальних знань, якими він володіє (ч. 4 ст. 101 КПК України). По-п'яте, у висновку обов'язково зазначається про те, що експерта попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків (ч. 2 ст. 102 КПК України). По-шосте, експерт має надати висновок виключно на підставі належних джерел інформації. По-сьоме, неможливість експерта в категоричній формі відповісти на поставлені йому запитання⁵.

У питанні призначення експертизи також важливим є те, що слідчий, прокурор мають бути уповноваженими суб'єктами проведення досудового розслідування, оскільки в іншому разі суд визнає висновок експерта недопустимим доказом. На жаль, такі випадки існують на практиці. Наприклад, в одному із кримінальних проваджень судом встановлено, що постанова про призначення судово-медичної експертизи винесена неналежною особою та, відповідно, є недопустимим доказом з огляду на те, що слідчий не мав повноважень приймати таке рішення, оскільки він не входив до складу групи слідчих, яким доручено досудове розслідування⁶.

Крім того, постанова про призначення експертизи має бути винесена після внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР, що зазвичай простежується та підтверджується вступною частиною висновку експерта. В іншому разі буде порушена така вимога допустимості доказів, як дотримання процесуальної форми.

Неналежним джерелом доказу також буде вважатися висновок експертизи, в якому експерт не може в категоричній формі відповісти на поставлені йому запитання. Так, суд, дослідивши

⁵ Дрозд В. Г. Визнання висновку експерта недопустимим доказом у кримінальному провадженні: судова практика // Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні : зб. матеріалів наук.-практ. семінару (м. Харків, 10 берез. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. С. 48.

⁶ Ухвала колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.12.2019 : справа № 344/4693/15-к, провадження № 51-2303км19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310204>.

наданий доказ, дійшов висновку, що він не має доказового значення та є недопустимим, оскільки під час проведення експертизи встановлено, що відповіді на запитання, поставлені слідчим на вирішення, у категоричній формі не може⁷.

Що ж стосується примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, то це здійснюється не інакше як за ухвалою слідчого судді, суду. Оскільки зазвичай висновок судово-медичної експертизи базується на дослідженні експертом медичної карти стаціонарного хворого, то й ухвала про надання доступу до документа має міститися в матеріалах кримінального провадження.

Із приводу отримання експертом медичної документації в непроцесуальний спосіб слід виходити з наступного. Відповідно до ч. 4 ст. 69 КПК України експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. У будь-якому разі речові докази та документи, які надаються експертові, повинні бути отримані у спосіб, передбачений ст. 93 КПК України, належним чином залучені до кримінального провадження в порядку, передбаченому КПК України (залежно від способу збирання), і набути відповідного процесуального статусу. З ними повинні мати можливість ознайомитися сторони, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, як під час досудового розслідування в порядку ст. 221 КПК України, так і після його закінчення в порядку ст. 290 КПК України. У разі коли в матеріалах кримінального провадження відсутня медична документація (медична картка хворого), на яку посиляється судово-медичний експерт, це виключає допустимість залучення як доказу медичної документації та висновку експерта, формулювання якого здійснювалося на основі цієї документації⁸.

⁷ Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.03.2020 : справа № 666/5448/15-к, провадження № 51-5934км19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88103418>.

⁸ Ухвала колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.12.2019 : справа № 344/4693/15-к, провадження № 51-2303км19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310204>.

Тобто висновок судово-медичної експертизи буде визнаний недопустимим доказом за критерієм не лише неналежного джерела його отримання, а й неналежного способу отримання.

Уважаємо, що врахування зазначених недоліків під час проведення досудового розслідування сприятиме забезпеченню допустимості доказів, додержанню прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження та недопущенню притягнення невинуватої особи до кримінальної відповідальності.

Під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів слідчому, прокурору необхідно дотримуватися процесуальної форми, зокрема враховувати як загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ст. 132 КПК), так і вимоги глави 15 КПК України, де безпосередньо унормований порядок здійснення тимчасового доступу до речей і документів.

Згідно з приписами ст. 159 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду та полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). При цьому слід пам'ятати, що у положенні ст. 161 КПК України визначений перелік речей і документів, до яких заборонено доступ, а саме такими є:

1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;

2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Крім того, у ст. 162 КПК України визначені речі і документи, які містять охоронювану законом таємницю. Зокрема, до охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо;

8) персональні дані особи, що знаходяться в її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

9) державна таємниця;

10) таємниця фінансового моніторингу.

Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням із прокурором, де в обов'язковому порядку має бути зазначена така інформація:

1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;

2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;

4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;

6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

7) обґрунтування необхідності вилучення речей і оригіналів або копій документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

Слідчий суддя, суд постановляють ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо сторона кримінального провадження, крім обставин, передбачених ч. 5 ст. 163 КПК України, доведе можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Доступ до речей і документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю, не може надаватися особі, що не має до неї допуску відповідно до вимог закону.

Слідчий суддя, суд в ухвалі про надання тимчасового доступу до речей і документів можуть дати розпорядження про надання можливості вилучення речей і документів, якщо сторона кримінального провадження доведе наявність достатніх підстав уважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

Після отримання доступу до вказаних матеріалів провадження та долучення відповідних відомостей до «вторинного» провадження слід провести весь обсяг необхідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій для доведення обставин, передбачених ст. 91 КПК України, зокрема допит потерпілих, свідків, проведення повторного огляду, призначення експертиз досліджень, здійснення відповідного витребування відомостей тощо. Вказані процесуальні дії можуть та будуть повторюватись із проведеними у «первинному» провадженні.

Для доведення допустимості доказів, отриманих у «первинному» провадженні, також слід долучити документи, які стосуються його руху (внесення відомостей до ЄРДР, призначення слідчих, прокурорів, об'єднання та виділення матеріалів, винесення постанови про закриття).

Подальша процесуальна діяльність слідчого, прокурора пов'язана з проведенням низки слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій, спрямованих на отримання (збирання) або ж перевірку вже отриманих доказів. При цьому обов'язково

має дотримуватися процесуальна форма проведення кожної процесуальної дії, зокрема враховуватися як загальні, так і спеціальні вимоги щодо здійснення конкретної процесуальної дії.

У главі 20 КПК України законодавець передбачив цілісну систему слідчих (розшукових) дій, а саме:

– допит, зокрема й одночасний допит двох і більше вже допитаних осіб (ст. 224–226 КПК України), та допит у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України);

– пред’явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України);

– пред’явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК України);

– пред’явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК України);

– проведення впізнання в режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України);

– обшук (ст. 233–236 КПК України);

– огляд: місцевості, приміщення (загальноприйняте формулювання в обох випадках – огляд місця події), речей та документів (ст. 237 КПК України);

– огляд трупа (ст. 238 КПК України);

– огляд трупа, пов’язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК України);

– слідчий експеримент (ст. 240 КПК України);

– освідчення особи (ст. 241 КПК України);

– проведення експертизи (ст. 242–245 КПК України).

Проведення кожної із зазначених у КПК України слідчих (розшукових) дій викликане необхідністю отримання та фіксації фактичних даних на стадії досудового розслідування. Фіксація результатів проведення слідчих (розшукових) дій (за винятком проведення експертизи, що також віднесено за КПК до таких) здійснюється, відповідно до ст. 103 КПК України, у протоколі та на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. Окремі аспекти фіксації та складання відповідних документів за результатами проведення слідчих дій мають відбуватися відповідно до вимог ст. 104–106 КПК України⁹.

⁹ Лазарев В. О. Деякі проблемні аспекти збирання та перевірки доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 242.

У контексті розглядуваної нами ситуації з метою здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування, розкриття кримінального правопорушення в максимально короткий проміжок часу, за наявності фактичних підстав, слідчому необхідно провести обшук. Така слідча (розшукова) дія проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК).

Звернемо увагу, що згідно з нормативними приписами ст. 30 Конституції України «кожному гарантується недоторканність житла чи іншого володіння особи. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду». Наведена конституційна вимога знаходить своє відображення у ст. 13 КПК України, відповідно до якої «не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених цим Кодексом».

Відповідно до положень ч. 2 ст. 233 КПК України «*під житлом особи* розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також усі складові частини такого приміщення. *Не є житлом* приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи».

У клопотанні про обшук повинні міститися відомості про:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для обшуку;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням;

8) обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до ч. 2 ст. 93 цього Кодексу або за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом, а доступ до осіб, яких планується відшукати, – за допомогою інших слідчих дій, передбачених цим Кодексом. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування знаряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовують доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Із метою отримання вмотивованої ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку слідчому необхідно у відновленому кримінальному провадженні провести додаткові слідчі (розшукові) дії, завірені належним чином копії матеріалів яких долучити як додатки до клопотання про обшук. Також у клопотанні в обов'язковому порядку зазначаються відомості, які підтверджують факт учинення кримінального правопорушення.

Важливим аспектом у підготовці клопотання є зазначення про зв'язок особи володільця житла (особи, яка фактично проживає) чи іншого володіння з досудовим розслідуванням. Наприклад, це може бути достатність даних вважати, що у житлі фактично проживає особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, або ж наявні дані, що у будинку знаходяться засоби чи знаряддя вчинення злочину, викрадені речі тощо.

Клопотання про обшук розглядається слідчим суддею, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Згідно з положеннями ч. 4 ст. 234 КПК України клопотання про обшук розглядається в суді в день його надходження. Для вирішення питання про початок перебігу строку розгляду необхідно керуватися даними на штампі, який проставляється на відповідному клопотанні в канцелярії суду під час його реєстрації як такого, що надійшло до суду.

Необхідною вимогою розгляду клопотання про обшук є вимога про те, що воно розглядається за участю слідчого або прокурора. Тому важливим фактором отримання вмотивованої ухвали слідчого судді про обшук є участь слідчого в судовому розгляді. В іншому разі внаслідок неприбуття слідчого або прокурора до суду слідчий суддя залишає клопотання без розгляду або відмовляє в задоволенні клопотання про обшук.

Важливу роль у відновленому кримінальному провадженні відіграє *огляд* (ст. 237 КПК України), який проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та які мають значення для провадження й підлягають доказуванню.

За записами ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.

Виходячи з аналізу кримінальних процесуальних норм, які містяться у положеннях ч. 1 ст. 233, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237 КПК України, робимо висновок, що огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено за добровільною згодою особи, яка ним володіє. Означене можливо лише за умови, що є наявні процесуальні гарантії, які захищають здатність особи висловлювати свою справжню думку при наданні такої згоди. До того ж надання власником добровільної згоди на проникнення до його житла чи іншого володіння є гарантією захисту прав особи від зловживань слідчого, прокурора, тому не потребує після здійснення таких дій

(постфактум) звернення з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Огляд місцевості, приміщень, а також житла чи іншого володіння полягає в дослідженні обстановки події, що мала місце в минулому. Означене здійснюється способом безпосереднього сприйняття з використанням науково-технічних засобів та направлено на вивчення, фіксацію слідів події, встановлення її механізму та вилучення матеріальних об'єктів (речових доказів).

Подальше проведення необхідних слідчих (розшукових) дій визначається слідчим, прокурором із урахуванням особливостей предмета доказування та вже зібраних доказів у кримінальному провадженні. Тож визначення достатності відомостей для проведення слідчої (розшукової) дії пов'язано з їх оцінкою з точки зору достатності й залежить від внутрішнього переконання слідчого, прокурора. Достатньою слід уважати певну сукупність відомостей, яка при її оцінці дозволить слідчому, прокурору дійти до єдиного висновку – про необхідність проведення слідчої (розшукової) дії, під час якої буде досягнуто її мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дрозд В. Г. Визнання висновку експерта недопустимим доказом у кримінальному провадженні: судова практика / В. Г. Дрозд // Напрями реформування кримінального процесуального законодавства в Україні : зб. матеріалів наук.-практ. семінару (м. Харків, 10 берез. 2020 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2020. – С. 48–50.
2. Кримінальне право в питаннях і відповідях / відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ : Правові джерела, 1999. – 197 с.
3. Лазарєв В. О. Деякі проблемні аспекти збирання та перевірки доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій / В. О. Лазарєв // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2017. – № 3 (79). – С. 240–248.
4. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04.07.2018 : справа № 688/-788/15-к, провадження № 51-597км17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94591950>.
5. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.03.2020 : справа № 666/-5448/15-к, провадження № 51-5934км19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88103418>.
6. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19>.
7. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько ; МВС України, Київ. юрид. ін-т МВС України. – Київ : Паливода А. В., 2005. – 640 с.
8. Ухвала колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.12.2019 : справа № 344/-4693/15-к, провадження № 51-2303км19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310204>.
9. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / П. Л. Фріс. – Київ, 2005. – 36 с.

**Алгоритм дій слідчого у разі встановлення особи,
яка вчинила кримінальне правопорушення,
але кримінальне провадження було закрито у зв'язку з тим,
що закінчилися строки досудового розслідування
та жодній особі не повідомлено про підозру**

Методичні рекомендації

Редагування: *Г. Я. Ступницька*
Редагування списку використаних джерел: *С. С. Тарасова*
Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,8.
Тираж 50 пр. Зам. № 2020-16.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від
22.01.2008.